

Fetykó Judit:
Berti, meg azok a dolgok...

8.

A temetkezési irodában jó sokáig várakozott a férfi, nem akart az épp most temetést intézők előtt kérdezni az itteni sírhely lehetőségéről. Végül elege lett az egészségből. Majd a jövő héten – gondolta. Ezek a „jövő hetek” mentek egymás után, és csak nem intézett el semmit. Az asszony időnként rákezdte, hogy mi van már azzal a sírhellyel, de Berti olyan vékonyra zárta száját, hogy csak némi nyögésszerű hang jött ki rajta, egészen magába fordult, és az asszony nem merte tovább kérdezni, várt, hogy majd csak lesz már valami.

Esténként nagyokat hallgattak, mindketten kerülték a beszélgetést. A kályhában pattogott a tűz, a szobában csak a kályha öntöttvas belső rácsajtáján kiáradó fény világított. Fagyhatáros este volt, az utcai lámpa egészen nagynak látszott ebben a kint is, bent is sötétségben; a hegyre épült város fényei innen a sík területről, ahol a házuk volt, valószínűtlenül távolinak tűntek.

Berti gondolatban a múltban járt, eszébe jutott a nagyapja, akinek a falu temetőjében a sírja köré kovácsoltvas kerítést állítottak. A nagyapa Ferenci Bertalan János volt, a hivatalos papírokon legtöbbször csak Ferenci Bertalannak írta magát, a második keresztnévét elhagyva. A századforduló utolsó évének májusában Zemplén vármegyei községi bírónak Ezüst Érdemkereszttel, oklevéllel tüntették ki. El is temették vele azt az ezüstkeresztet, ott van a perbenyiki homokban, ha csak valami sírrabló már rég ki nem ásta... Berti egy-egy pillanatra egészen világosan látta maga előtt, ott a tisztaszobában, a komódon, nagyapja felnyitott tetejű díszdobozban lévő kitüntetését. Ebbe az emlékbe beleszíneződik az öregember hangja, amint a község ügyeiről beszél, amint a családon belül adja ki a munkát, amint a költsékezésre hajlamos menyére (Berti anyjára) ráparancsol, hogy mit hogy ne tegyen... amint a büntetéshez a vesszőt behozatta a fiúcskával, mikor az már nem hajlott a szóra... „hol az a bicsak” – hallotta a nagyapa hangját a férfi. Hüüm... hol az a bicsak... hol az a vessző...

Akkor is már alkonyodott, november közepe felé járt, mikor a nagyapa meghalt. Berti tizenhét éves volt, rég maga mögött hagyta a paraszti gazdaságot, úgy hagyta maga mögött, hogy beállt inasnak a kastélyba Brohm Károly lakatosmesterhez. A család ezt igen-igen zokon vette, otthon kellett az erős férfikéz a gazdasághoz. A nagyapa elővette a csizmaszárból az ostornak rövid, korbácsnak nagy ütletet, és végigvágott az onoka hátán-oldalán néhányszor. Berti ekkor már felnőtt férfinak számított – termete szerint is az volt, a munkában is annyit bírt –, nem fordult szembe a nagyapával, akinek akkorra már alig volt fizikai ereje, s az ütések inkább csapkodások voltak, de igen rosszul estek a fiatal férfinak.

A verés után átköltözött a nagybátyjáékhoz, ami nem volt messze, épp néhány házzal odébb. Ez a nagybácsi a nagyapa idősebbik fia volt, aki maga is mesternek tanult, kerékgyártó lett belőle (ő is kiharcolta magának a mesterségtanulást ifjú korában...), meg is élt a munkájából, a ráeső földeket Berti apja vette meg tőle. A felesége fehérenemű-varrónő volt, a faluban mégis és főleg a mindennapi ruhákat varrta: gatyá, szabott férfinadrág (a széles bő gatyát már alig hordták, csak néhány igen öreg férfi), ingek, női blúzok, szoknyák, kötők (a kötényt kötőnek nevezték), meg persze a stafíringok... a nők akkoriban még alig hordtak női alsó nadrágot, az alsószoknyát kötötték meg a lábuk közt, ha olyan munka volt, hogy a fellibbenő szoknya alá láthattak a férfiak. Még a harmincas évek végén se volt minden lánynak-asszonynak bugyogója, s ha éppenséggel egy jobb módú gazdánál segítkeztek az aratásban a cséplőgép körül villával feladni a kévét, nem szégyellték a gazda feleségét vagy felnőtt leányát megszólítani: adj mán egy bugyogót! És az adott.

Mihály bátyja támogatta a tanulási vágyában a megkésett inast. Be is fogadta néhány hétre, azt előre lehetett sejteni, hogy a család, bár igen-igen megharagudott Bertire, mégis

haza fogja hívni, hiszen az inaskodás mellett azért otthon is tudott segíteni... szüretre hazament, otthonról járt el eztán a kastély mögötti műhelybe.

Míg Mihályéknál lakott, esténként gyakran átjött Ferenci Ilon, hol ezt, hol azt kellett neki megigazítani, ami mindig másnapra maradt, mert a petrós-lámpánál már nem varrt Kató néni. Ilon Mihály és Berti apjának testvére volt.

Ez a magának való teremtés a család többi tagjához képest hallgatag volt, mikor beszélhetnékje lett, főleg a templomot, az imádságokat, meg az ünnepi bibliai idézeteket emlegette, ritkán a háztartás dolgait. Dús, fekete haját tömören összefogva hordta, s mióta nagylánynak számított, feltűzte a befont haját a fejére. A házban ült inkább, mintsem kimenjen a többi fiatal közé, ruházatában is inkább az öregek színeit követte. Berti egy alkalommal látta, amikor kibontotta, igazgatta a haját, nézte az ablakszárny üvegében, ami épp alkalmas volt tükörnek. Arca megváltozott, vonásai meglágyultak, a dús haj kiszabadulva leszorítottságából, azonnal enyhe hullámokba rendeződött. A nő határozott vonalú szemöldöke így már nem is volt komor vonal az arcon, kék szemeiben valami más fény csillogott. Berti rácsodálkozott a tőle húsz évvel idősebb nőre, hogy az mennyire elcsúfítja magát a hajviseletével, az öltözetével. Ilon férje a másik megyéből való volt, rövid udvarlás után (inkább összekommendálták őket) házasodtak össze. A férfi jóval idősebb volt. Már az esküvő előtt kibérelték az egyik hosszú parasztház hátsó traktusát, és rögtön külön költöztek. A falu lassan már csak Gereblyés Ilonnak nevezte a nőt, aki házban ülő volt, s ha kiment a kertbe, vagy a mezőre, úgy a szemébe húzta kendőt, hogy alig látszott ki az arca. A házat tisztán tartotta, abrosszal terített az urának, aki megdicsérte és megköszönte az ételt, soha nem szólította Ilonnak. Ilonka vagy Ilona volt neki a felesége neve, ritkán meg Iluska. Gereblyés István vasutas volt, a biztos megélés így lecsökkentette a földművelés szükségét. Az, hogy mit tudott, ha tudott egyáltalán Ilon leánykori dolgáról, soha nem derült ki. Talán nem is érdekelte. Ilon még fiatal lány korában napokra eltűnt otthonról. A család összezárt és hallgatott. Még a bejáratos asszonyokat sem hívták segíteni a mosásban, vajköpülésben. Három-négy nap után aztán már tudták, hogy hol a lány. A legnagyobb aratási idő volt, a fekete Kiss Béni meg a nap felében otthagyta a kaszát, és hazament. Nem volt az szokásban, hogy az aratásból a férfiak csak úgy hazajárnak... oka volt annak a hazajárásnak. A fekete Kiss Béni anyja meg valahogy másként kezdett beszélni, mint a szegény asszonyok szoktak. Az öreg Ferenczi összehívta a rokonságot; vagyis a férfi rokonokat. Éjszaka meglátogatták Béniéket. Azok nagy hanggal kezdték, hogy nincs önekik semmi közük a lányhoz, de hamar lecsillapították őket. Ilon a padláson bujkált, fel volt oda készítve neki egy szalmazsák, meg persze rendes párna, takaró, víz, élelem. Szó nélkül jött elő az apja szavára. Az egyik szekérral azonnal elindultak vele a városba. A bíró ráparancsolt fekete Kiss Béniékre, hogy szedjék össze, ami legszükségesebb, fogjanak be. Azok nem mertek ellentmondani. „Míg egy megyével odább nem méntek, meg ne merjetez telepedni! Ezt a viskót meg most szépen nekem eladjátok, jó pénzért.” – mondta a lány apja, és annyit fizetett nekik a házért, hogy abból máshol bőven vehettek házat, még földet is. Senki nem firtatta a következő napokban, hogy hova lett a fekete Kiss család... pár hét múlva egy esős napon, mikor mindenki bent ült a házban, valami történt, és leégett ez a ház, a szomszéd házakra nem terjedt át a tűz, így aztán csak az üres foghíj-telek maradt. Ilon még az udvarukra is csak néha jött ki, az anyja, meg a nőrokonok vigyáztak rá, nehogy megkergüdjön, s valami nagy bajt csináljon. Egyébként nem volt a lánnyal semmi hiba, még akkor éjjel elvitték a helmei bábához, aki megerősítette: nincs a lány „megkezdve”. Nem volt hát merszük – nyugtázta a lány apja –, de az asszony nép mégis vigyázta Ilont, hogy bába ide vagy oda, maguk győzzenek meg róla, a legnagyobb baj nem következett be, míg a gazemberék padlásán volt a lány. (A gazember feltűnően szép férfi volt, a faluban több lány, asszony sóhajtván vette tudomásul, hogy hirtelen elköltöztek Isten tudja, hova...) Ekkortájt kezdett Ilon másként öltözni, haját leszorítva járnival... Berti emlékezett rá, ahogy a nagyapja mondását emlegetik: nem azért nem adom a

lyányt, mer szegények meg reformátusok... azért nem adom, mert ez a gazember verni fogja, ahogy az apja meg a nagyapja is veri a feleségét. A mi lyányunkat senki nem verheti! – még ő maga sem verte meg Ilont, bár lehet, az inkább elviselte volna a megverést, ha hagyják, hogy Béniné legyen...

A nagyapa halálával nagy változások következtek be a családba. Amíg az öreg élt, csak a legszükségesebb dolgokra lehetett költeni, semmi, a paraszti életben luxusnak számító bolondság még csak szóba sem jöhetett. Mariska, Berti anyja ácsingózott a falu polgári rétegeinek használati tárgyaira, a női öltözékek városias formájára, de míg az apósa élt, erre a száját sem merte kinyitni. Az öreg megfontolt, parancsszámba menő szavaival senki nem mert szembeszegülni. Berti már a temetésén érezte, hogy valami nem úgy van, mint eddig, ez a valami még nem nyilvánult meg. A fiú – korbács ide vagy oda – őszintén elsiratta a nagyapát.

Berti már a mestervizsgán túl volt, értett a géplakatossághoz, ha a környéken bármilyen gépnek baja lett, ment a mesterrel, és egyre gyakrabban az idős mester csak Bertit küldte. Egy alkalommal hallotta a faluban, hogy arról beszélnek, hogy már ezeknél is elkezdődött a romlás. Először azt hitte, valaki idegenről van szó, aztán felfigyelt rá, hogy Mamuka a boltosokkal puszog, akik már nem olyan szívesek velük, mint korábban. Otthon egyre nőtt a feszültség az öregek közt, egyre gyakrabban szólalkoztak össze a szülők. Berti apja türelmes ember volt, ám ahogy lassan kiderültek az asszony költekezései, a férj azt szóvá tette. Fölkereste a Mariska által nagy nehezen megnevezett boltosokat, és rendezte az asszony vásárlásait – neki, a falubírónak nem lehetett adóssága, még úgy se, hogy azt az asszony csinálta. A boltokban tudomásul vették a férj akaratát, s a következő alkalommal meg is mondták Mariskának: eztán a bírónénak sincs hitel. Az asszony döbbenetesen vette tudomásul, hogy a férj intézkedése nyomán nem vásárolhat össze mindent kedve szerint.